TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN PARLAMENT ASSAMBLEYASININ BEYNƏLXALQ MÜŞAHİDƏ MİSSİYASI

Qazaxıstan Respublikasının Parlamenti Məclisinə keçirilən seçkilər

10 yanvar 2021-ci il

RƏY

Qazaxıstan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin dəvəti ilə Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının (TÜRKPA) Beynəlxalq Müşahidəçi Missiyası (*bundan sonra Missiya)* 10 yanvar 2021-ci il tarixində Qazaxıstan Respublikası Parlamenti Məclisinə *(Aşağı Palata)* keçirilən seçkilərin qısamüddətli monitorinqini həyata keçirmişdir. Missiya Azərbaycan və Türkiyənin parlament üzvlərindən, habelə TÜRKPA Katibliyinin diplomatik heyətindən ibarət olmuşdur *(bax: Missiya siyahısı).*

Qazaxıstan Parlamenti Məclisinə keçirilən seçkilər ilk növbədə Konstitusiya *(son dəyişiklik 2017-ci ildə)* və Qazaxıstan Respublikasının Seçkilər haqqında Konstitusiya Qanunu *(28 sentyabr 1995-ci ildə qəbul edilmişdir)* ilə tənzimlənir. Konstitusiya Qanunu, ümumilikdə, Qazaxıstan Respublikasının Prezident seçkiləri, ölkə Parlamentinin Senatı və Məclisinin üzvlərinin, bələdiyyələr və digər yerli özünü idarə orqanlarının üzvlərinin seçkilərinə hazırlıq və həyata keçirilməsi nəticəsində yaranan münasibətləri tənzimləyir, habelə ölkə vətəndaşlarının iradəsini sərbəst ifadə etməsini təmin edilməsinə zəmanət verir. Tənzimləmə bazasına Vətəndaşların Seçki Hüquqlarının Zəmanətləri Qanunu, Dinc Toplantılar Qanunu *(2020-ci ildə qəbul edilmişdir)*, Siyasi Partiyalar haqqında Qanun *(2020-ci ildə dəyişdirilmiş)*, Kütləvi İnformasiya Vasitələri Qanunu və Mərkəzi Seçki Komissiyasının əsasnamələri daxildir. Qazaxıstan demokratik seçkilərin keçirilməsi ilə bağlı əsas beynəlxalq və regional sənədlərin iştirakçısıdır.

Qazaxıstandakı seçkilər Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK), 232 Ərazi Seçki Komissiyası (ƏSK) və 10061 Məntəqə Seçki Komissiyaları (MnSK) tərəfindən idarə olunur. Ölkə xaricində səsvermə Qazaxıstanın diplomatik

nümayəndəliklərində yaradılan 66 seçki məntəqəsində aparılmışdır. Bütün səviyyələrdə komissiyalar 5 il müddətinə təyin edilir və MnSK-ları xaricində 7 üzvdən ibarətdir.

COVID-19 pandemiyasına gəldikdə, MSK səsvermə günündə səsvermə yerlərində sosial məsafələrin ayrılması, seçki məntəqələrində dezinfeksiyaedici maddələrin təqdim edilməsi, ehtiyat və qoruyucu tədbirlərin hazırlanması üzrə Səhiyyə Nazirliyi ilə səmərəli əməkdaşlıq edir.

Eyni zamanda Baş Dövlət Sanitar Həkimi "Qazaxıstan Respublikası Parlamenti Məclisi millət vəkilləri seçkilərində seçki kampaniyası zamanı koronavirus infeksiyasının yayılmasının qarşısının alınması üçün tədbirlərin təsdiq edilməsi haqqında" qərar qəbul etmişdir.

MSK bu seçkilərdə iştirak etmək üçün 90-ı qadın olmaqla 312 namizədin siyahısından ibarət beş siyasi partiyanı qeydiyyatdan keçirmişdir. Siyasi Partiyalar haqqında Qanuna edilən son dəyişikliklər ölkənin hər bölgəsində və üç respublika əhəmiyyətli şəhərdə filialının olması tələbi ilə partiya qeydiyyatı üçün tələb olunan minimum partiya üzvlərinin sayını 40000-dən 20000-ə endirmişdir.

Missiya müşahidə proqramı çərçivəsində Mərkəzi Seçki Komissiyasının rəhbəri, Xarici İşlər Naziri və Qazaxıstan Parlamenti Senatının (Yuxarı Palata) sədri ilə görüşlər keçirmişdir. Bu görüşlər zamanı Missiya üzvlərinə seçkilərə hazırlıq, aşağı səviyyəli komissiyalar və hüquq-mühafizə orqanları üçün təlimlərin təşkili, seçicilərin və namizədlərin qeydiyyatı və şikayətlərə baxılması barədə məlumat verilmişdir.

Missiya üzvləri seçkilərdə mübarizə aparan siyasi partiyaların nümayəndələri ilə də görüşlər keçirmişdir. Siyasi partiyaların rəsmiləri müşahidəçilərə seçki platformaları və seçkiqabağı təbliğat işləri barədə məlumat vermişdir.

Seçki günü Missiya seçki məntəqələrinin açılışından səslərin sayılmasına qədər bütün mərhələlərdə səsvermə prosesini müşahidə edərək paytaxt Nur-Sultan şəhərindəki bir sıra seçki məntəqələrini ziyarət etmişdir. Missiya səsverməni izləmək, seçicilər və seçki məntəqələrinin rəsmiləri ilə, həmçinin yerli müşahidəçilərlə söhbət etmək fürsəti də əldə etmişdir.

Seçki günündə məntəqələr səhər saat 07:00-dan etibarən axşam saat 20:00-a qədər açıq olmuşdur. Səsvermə ümumilikdə sakit bir mühitdə keçmişdir və Qazaxıstan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının məlumatına əsasən səsvermədə 63,3 % seçici iştirak etmişdir. MSK-nın məlumatına uyğun olaraq, təxminən 11,915,903 seçici səsvermə üçün qeydiyyata alınmışdır.

Səsvermə günü, 10 yanvar 2021-ci il tarixində, TÜRKPA müşahidəçiləri Nur-Sultan şəhərinin dörd rayonunda seçkiləri müşahidə etmişlər. Müşahidəçi missiyası seçki məntəqələrində olmuş, orada səsvermənin müxtəlif mərhələlərində – məntəqələrin açılmasından başlamış, seçicilərin səslərinin hesablanmasına və seçkilərin nəticələrinin müəyyən edilməsinə qədər – səsvermə prosesi haqqında şəxsi təəssürat formalaşdırmaq imkanına malik olmuşlar. İlk dəfə tətbiq olunan ortaq kvota sayəsində qadın və gənclərin seçkilərə marağı çox artmışdır.

Missiya, 2017-ci il konstitusiya islahatı da daxil olmaqla son dövrdə Qazaxıstanda seçki ilə əlaqəli qanunvericilik bazasının əhəmiyyətli inkişafını vurğulayır.

Mühüm qanunvericilik dəyişiklikləri aşağı səviyyəli seçki idarəetmə orqanlarının formalaşdırılması, seçicilərin qeydiyyatı prosesi və ölkənin siyasi həyatında gənclərin və qadınların rolunun artırılması ilə bağlı idi.

Beləliklə, Qazaxıstanın Seçki Qanunu ilk dəfə olaraq seçkilərdə iştirak edən siyasi partiyaların namizəd siyahılarında qadın və gənclərin ən azı 30% nümayəndəliyi ilə birgə kvota tətbiq etdi.

2017-ci il konstitusiya islahatının özü də Məcəllənin müstəsna vəzifələrinin bir hissəsi olaraq, hökumətin qurulması və hesabatlılığı ilə yanaşı, hökumətə etimadsızlıq qərarının qəbul edilməsində Məclisin rolunu artırdı. Üstəlik, Qazaxıstanın seçki qanunvericiliyindəki əhəmiyyətli dəyişikliklərdən biri də parlament müxalifəti institutunun tətbiqi və Məclisin fəaliyyətindəki rolunun gücləndirilməsidir. Bu çərçivədə parlament müxalifətinə parlament dinləmələrini başlatmaq və hökumətin gündəmini təyin etmək hüququ verilir. Bundan əlavə, Qazaxıstanın milli qanunvericiliyində mühüm bir yenilik, ölkənin siyasi sisteminin demokratikləşməsinə kömək edən yeni Dinc Məclis haqqında Qanunun qəbulu oldu.

Seçki Qanunu siyasi partiyaların pullu və pulsuz media qaynaqlarına bərabər çıxışını təmin etdiyi üçün Qazaxıstan Konstitusiyası söz azadlığı, media azadlığı və məlumat əldə etmək hüququnu təmin edir. Seçki Qanunu da öz növbəsində, siyasi partiyaların seçkilərdə iştirak etmək üçün bərabər hüquqlara və şərtlərə sahib olduğunu, resurslardan sui-istifadə və müxtəlif yollarla səs almasını qəti şəkildə qadağan edir.

Missiyanın Qazaxıstandakı bu seçkilər zamanı qeyd etdiyi mühüm texnoloji inkişaflardan biri də seçici qeydiyyatı prosesinin yaxşılaşdırılmasıdır. Bu çərçivədə Mərkəzi Seçki Komissiyası Rəqəmsal İnkişaf və İnnovasiyalar Nazirliyi ilə vətəndaşların qeydiyyat yeri barədə məlumatların onlayn yoxlanılması sistemini

işləyib hazırlamışdır. Nəticədə, 4000-dən çox məntəqə seçki komissiyasının üzvləri elektron portal vasitəsilə yaşayış yeri haqqında məlumatları seçici siyahıları ilə yoxlamağa imkan verən giriş əldə etmişdir.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Missiya parlament seçkilərinin sakit və eyni zamanda yüksək rəqabət şəraitində keçdiyini və Qazaxıstandakı siyasi partiyaların rolunun artdığını vurğulamışdır. Gənclərin və qadınların bu seçkilərdə geniş iştirakı həm də siyasi partiyaların rəqabət aparması üçün ölkənin siyasi həyatında cəmiyyətin hər iki təbəqəsinin davamlı iştirakını təmin edən kvota ilə əlaqəli yeni tənzimlənən çərçivədən qaynaqlanır.

Missiya seçki idarəetmə orqanlarının əlillərə maneəsiz giriş imkanı təmin edən seçkilərin keçirilməsinə yaxşı və peşəkarcasına hazır olduqlarını müşahidə etmişdir. Eyni zamanda Missiya, COVID-19 pandemiyası fonunda MSK-nın və aşağı seçki rəhbərliyi orqanlarının mükəmməl işini yüksək qiymətləndirir. Pandemiyanın yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə hazırlanmış tədbirlər seçki məntəqələrinin əlçatanlığı üçün maneə yaratmamışdır.

Qanunvericilik seçkilərin vətəndaş və beynəlxalq müşahidəsini təmin edir. Siyasi partiyalar oxşar hüquqa malik müşahidəçi və etibarlı şəxslərə sahib olmaq hüququna malik olduğu halda, müşahidəçi vətəndaşlar ictimai və qeyri-kommersiya təşkilatları tərəfindən irəli sürülə bilərlər.

Missiya Qazaxıstandakı seçkilərin beynəlxalq müşahidəsi üçün yaradılmış hüquqi və maddi-texniki şərtləri yüksək qiymətləndirir və öz fəaliyyətində TÜRKPA-nın Seçki Müşahidəsi Qaydalarına və müvafiq beynəlxalq sənədlərə uyğun olaraq obyektivlik, ədalətlilik, şəffaflıq və qərəzsizlik prinsiplərinə əməl etmişdir.

Missiya 10 yanvar 2021-ci ildə Qazaxıstan Respublikası Parlamenti Məclisinə keçirilən seçkilərin Qazaxıstanın milli qanunvericiliyinə və beynəlxalq seçki standartlarına uyğun olaraq həyata keçirildiyi qənaətinə gəlmişdir.